

Pau Casals, jutjat i espiat

El músic Pau Casals (el Vendrell, 1876 - San Juan, Puerto Rico, 1973) va ser jutjat en rebel·lia per un tribunal franquista el 1940 i posteriorment observat de molt a prop per la diplomàcia espanyola des de Roma a Perpinyà i de Puerto Rico a Nova York. A Pau Casals. Música i compromís (Enciclopèdia Catalana, 2020), el periodista Josep Maria Figueres escriu una extensa biografia on detalla també noves dades de la vigilància del règim franquista sobre el violoncel·lista.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

Pau Casals. *Música i compromís* (Enciclopèdia, 2020) és una obra de gran format, amb edició de luxe (595 €), tiratge reduït (2.000 exemplars) i diverses novetats de contingut, principalment pel que fa a la

documentació estudiada per l'autor, Josep Maria Figueres, sobre la vigilància que la diplomàcia espanyola practicava sobre Pau Casals i l'expedient que li va obrir el Tribunal de Responsabilitats Polítiques (TRRP).

Josep Maria Figueres ha accedit als informes del TRRP contra Pau Casals, classificats amb el número d'expedient 283 i el número de procés 3.443. Dues-centes pàgines, amb data de 28 de febrer de 1940 i plenes, segons Figueres, "d'inexactituds, mentides i tergiversacions", perquè "se l'acusa de formar part d'Esquerra Republicana", tot i que "no està documentat que en fos".

El capítol "El règim franquista contra Pau Casals" inclou fragments de l'informe del cap de la comandància de la Guàrdia Civil del Vendrell, Francisco Pérez Martí: "Se sabe también de ciencia cierta que desde el extranjero ha avalado personalmente a individuos criminales de esta localidad, financiando algunos viajes para América, y de los bienes que posee se ignoran por ser muchos, però en el Barrio de San Salvador, o sea en la →

→ Playa, posee fincas y un chalet, Museo, que puede valer de 40 a 50.000 duros”.

Però aquest primer informe potser era precipitat. Aclareix Figueres que, “estranyament, el mateix militar de la Guàrdia Civil, el 24 d’abril, en un document manuscrit afegit a l’expedient” ja qüestionava algunes de les seves pròpies afirmacions (i, sense ruboritzar-se, n’atribuïa d’altres a rumors): “1º Se ignora si estaba afiliado a partidos de izquierdas. 2º No dio a entender ser de ideas separatistas. 3º De rumor público se sabe dio algunos conciertos a beneficio de las milicias rojas. 4º Ignorando también si en alguna ocasión levantó el puño. 5º Posee en bienes económicos y propiedades aproximadamente la cantidad de seiscientas mil pesetas”.

El germà petit de Pau Casals, Enric (es duïen 16 anys), va enviar una carta al ministre de Governació, Ramón Serrano Suñer, amb “25 punts que desmenteixen les actuacions de manera argumental”. És un intent desesperat de fer empassar als franquistes algunes fermes decisions de Pau Casals, com ara la de no actuar a l’Alemanya de Hitler. Segons Figueres, Enric “diu que no va actuar a Rússia des de la revolució comunista i que no ho feu a Alemanya per una qüestió personal: l’amistat amb Bruno Walter”.

Josep Maria Figueres transcriu en el seu llibre alguns dels 25 punts de la carta d’Enric Casals, escrita —òbviament— en castellà. El número 1 és “Pablo Casals (de convicciones monárquicas com se verá) ha sido siempre apolítico”.

El punt número 6 torna a intentar desviar l’atenció sobre la crítica de Pau Casals al feixisme: “Que cuando SS. MM. los Reyes de Italia visitaron Madrid (pleno régimen fascista en Italia), Pablo Casals fue invitado por SS. MM. los reyes de España para dar un concierto y Casals se desplazó inmediatamente de Barcelona y dio un recital en palacio en honor de los Augustos Huéspedes”.

L’autor fa després una relació de tots els testimonis que van declarar a favor de Pau Casals i que excusen algunes accions seves clarament d’esquerrers o antifeixistes, com el director de l’Orquestra del Liceu, Josep Sabater, que “justifica aixecar el puny tancat” per la pressió social de l’esquerra durant la Guerra Civil. D’altres “testimonien la religiositat de Casals”, com l’abat de Montserrat, el superior del convent caputxí de Pompeia o el superior dels carmelites descalços. Fins i tot una monja, Teresa Bellosta, afirma en el judici que, durant la guerra, Pau Casals li va donar refugi a casa seva. Aquests testimonis tindran més efecte del previst.

La decisió del TRRP va ser “declarar la responsabilidad política del inculpad Pablo Casals Defilló, vecino de Vendrell, a quien se le impone la sanción de un millón de pesetas de multa. Así por esta nuestra sentencia, definitivamente juz-

Pau Casals dirigit un assaig del Festival Casals del 1962.
Fons: Pau Casals (ANC).
Fundació Pau Casals.

gando, lo pronunciamos, mandamos y firmamos”. Aquest import era una xifra molt elevada per l’època i, segons Figueres, es podia considerar “la meitat de la seva fortuna”. Però en aquell moment ja era evident que “el TRRP és un tribunal econòmic que té per objecte imposar multes i confiscar, o sigui, apropiari-se dels béns dels vençuts per castigar-los”.

El procurador de Pau Casals va decidir recórrer la decisió a tribunals superiors i, per sort o per lògica del naixent nacionalcatolicisme, l’estratègia de presentar testimonis que avalessin la fe de Casals funcionà. El recurs presentat prospera i “la central dels tribunals provincials —explica Figueres— acorda, el 22 de novembre de 1940, rebaixar la sanció a 250.000 pessetes”, perquè hi ha “falta de antecedentes claramente de oposición a los postulados del Movimiento en el inculpad” i a més té “probados sentimientos religiosos”.

De tota manera, explica Figueres, els tribunals “exposen que no ha quedat acreditat que Casals sigui addicte al nou ordre i ho al·leguen argumentant que ni ha tornat a Espanya ni ha fet manifestacions de suport a Franco”.

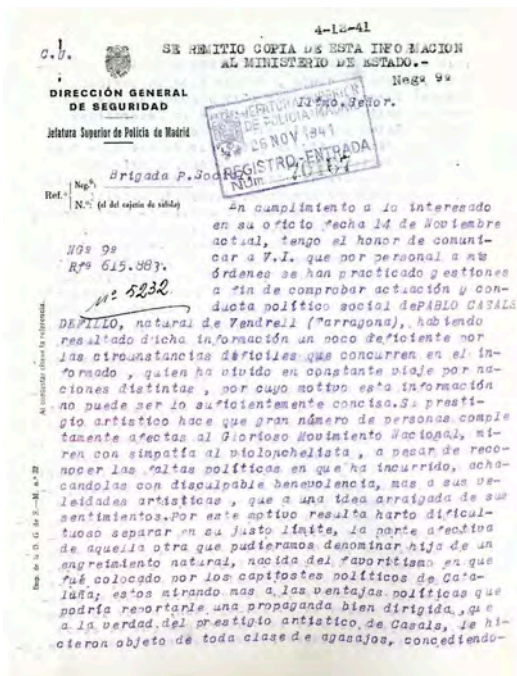
A partir d’aquest moment, i a causa de la popularitat internacional de Casals, el règim vigilarà totes les declaracions públiques i publicades del músic del Vendrell.

La vigilància diplomàtica constant

Josep Maria Figueres explica que els fons reservats del Ministeri d’Afers Exteriors, “traslladats recentment a l’Arxiu General de l’Administració d’Alcalá de Henares, conserven cinc voluminosos

INFORME DE LA BRIGADA POLITICOSOCIAL.

La Direcció General de Seguretat va investigar Pau Casals. Aquí, l’informe de la Prefectura Superior de Policia de Madrid. Brigada Político-social. (AHN. Fons del Ministeri de l’Interior. Exp. 559)

l·ligalls sobre Pau Casals. Els documents, memoràndums, informes, notes, cartes i comunicats mostren la vigilància a què fou sotmès Casals”.

En el voluminós títol editat per Enciclopèdia Catalana, Figueres ofereix el que anomena “un tast”, perquè la documentació inclou papers de “les delegacions del Govern rebel a l’exterior” i els informes que passen al govern de Burgos “de les gires de Casals”; i escrits més o menys detallats d’“ambaixadors, delegats de negocis i culturals, secretaris i altres representants de l’Estat”.

N’hi ha des de simples transcripcions de notícies de la premsa fins a recomanacions per “estudiar l’opció de presentar una protesta diplomàtica”, en els casos com “la rebuda a San Juan” de Puerto Rico o “l’atorgament del doctorat *honoris causa*” d’Oxford i Cambridge, distinció que Casals va rebutjar per la immobilitat del Regne Unit, i els aliats, contra el règim de Franco.

Alguns documents citats no poden evitar introduir l’opinió de l’ambaixador o cònsol en l’informe. És el cas del text de l’ambaixador espanyol a Bonn (Alemanya), Javier Conde, sobre la traducció a l’alemany d’una biografia de Pau Casals: “La crítica alemana alaba este libro de un periodista norteamericano recogiendo los recuerdos del gran cellista español que en ellos demuestra su irreductible temperamento y su mal disimulada soberbia. No obstante, la crítica aprovecha la ocasión para mencionar la actitud de Casals frente al sistema político de su país”.

De vegades, els ambaixadors i cònsols són molt asèptics, molt descriptius, i és freqüent que acaben informant de l’absència de representació diplomàtica espanyola en l’acte que descriuen. El més curiós és que, de vegades, ho fan dolguts —ofesos— i d’altres, alleugerits de no ser-hi. Per exemple, el cònsol espanyol a Nova York Merry del Val fa una crònica del concert de Casals a Nova York, el 21 d’octubre de 1967: “La sala se hallaba totalmente vendida con varias semanas de anticipación, celebrándose el concierto a beneficio de la United Nations Association. (...)” I acaba la narració amb un greuge: “A esta ceremonia no fue invitado nadie de esta embajada de España.” Per contra, el cònsol general a Puerto Rico, José María García-Rodríguez explica l’homenatge que la ciutat de San Juan fa a Pau Casals i després deixa clar que “no se encontraban en estos actos representaciones de las entidades españolas”.

En molts casos, el règim franquista demostra tenir la pell molt fina en les relacions internacionals i Casals apareix sovint com una al·lèrgia. Un cas paradigmàtic va tenir lloc a Santo Domingo (República Dominicana), quan Pau Casals va celebrar un concert. En acabar l’actuació, el president dominicà, Joaquín Balaguer, s’hi va acostar per felicitar-lo, acompanyat de l’ambaixador de

Guatemala a Santo Domingo, Juan José Arévalo. Posteriorment, el Ministeri d’Afers Exteriors espanyol descrivia els fets així al seu ambaixador a Guatemala: “Al finalizar dicho concierto benéfico, que constituía el momento clave de su viaje y que fue transmitido por la televisión dominicana, se acercó al artista para saludarle el presidente Balaguer, que naturalmente lo hizo en términos correctos. Le acompañaba el citado Sr. Arévalo. Según la información enviada por nuestro embajador, el señor Arévalo ‘provocó’ un desagradable incidente saludando al señor Casals ante los micrófonos en los términos siguientes: Republicanos de Guatemala están con Vd. Y con España.’ A lo que Casals contestó: ‘Sí, pero con la España grande, y no con la pequeña de ahora.’ La prensa ha recogido estas frases hostiles”.

Com a resposta, l’ambaixador espanyol a Guatemala responia al Ministeri amb una sobtada defensa del liberalisme franquista davant del falc: “el periódico que, previsiblemente, más las destacó fue *El Caribe*, órgano que en todo pretende imitar al *New York Times* y que comparte el tipo de liberalismo estrecho, cerrado y dogmático, tan lejano a cualquier auténtico sentimiento liberal de espíritu”.

L’autor conclou que “Casals fou una espina, per la seva projecció internacional, clavada al cor de la dictadura franquista”.

Paradoxalment, en l’anàlisi del seguiment de Casals per part de la diplomàcia espanyola, Figueres oblida —o obvia— els informes diplomàtics que degué provocar el famós discurs de Casals a la seu de les Nacions Unides, l’octubre de 1971, aquell que començava “I’m a catalan”. ●

Pau i Marta Casals per la platja a Puerto Rico, l’any 1966. Foto de Vytas Valaitis cedida per Enciclopèdia Catalana.